

Zadnji dan konference so bili na programu naslednji paneli: *Young Bodies, Medieval Marriage, Making their way: women, lifecycles and society in Ageing*. Sklop referatov o srednjeveški poroki je vodila Jane McDermid. Esme Ann Binoth (Univerza v Glasgou) je predstavila referat *Eschina, Lady of Mow: female landholding, authority and marriage in 12th century Scotland*. Eschina je bila izjemno vplivna ženska, z izredno avtoriteto in veliko vlogo v svoji družini. Bila je gospodarica svoje lastne zemlje in imela je svoje vazale. Bila je celo povezana s škotskim dvorom. O tem, kako zaželena nevesta je bila dedinja, je v prispevku *Marriage and identity: the heiress as the ultimate status symbol in the twelfth century* govorila Vanessa Trail (Univerza v Glasgou). Kot zadnja se je s svojim referatom *Veronika of Desenic: unfortunate love and forbidden marriages in the Middle Ages* predstavila še Mojca Kovačič (Univerza v Ljubljani). Na primeru nesrečne poroke Veronike Deseniške in Friderika II. Celjskega je govorila o splošno uveljavljenem mnenju o porokah v srednjem veku. Skozi referat je predstavila cerkvene in laične poglede na poroko ter zakone, ki so urejali poroko in zakonsko zvezo.

Po zaključku 17. konference organizacije *Women's History Network* je bil za udeležence organiziran še »*West End Women's Heritage Walk*«. Ta pionirski dogodek so razvile ženske zgodovinarke zaposlene v *Women's Library* v Glasgou. Sprehod po predelu v Glasgou, ki se imenuje *West End* (tukaj je tudi Univerza), razkriva do sedaj prikrito zgodovino te četrti. »Pohodnice« so med drugim spoznale tudi delovodkinjo, katera je kadila pipo, uporniško učiteljico in edinstven avto, ki ga je izdelala ženska za ženske.

Mojca Kovačič

14. letna konferenca IIHA »Intelligence and Dictatorships« Reinbek, 17. – 19. oktober 2008

V dneh od 17. do 19. oktobra 2008 je bila v gradu Reinbek v bližini Hamburga 14. redna letna konferenca mednarodne zveze za zgodovino obveščevalnih služb (IIHA), ki je nosila naslov Obveščevalne službe in diktature. Na srečanju je v tridnevnem posvetovanju sodelovalo 16 referentov s skoraj vseh celin, prispevki pa so časovno segali od antike do današnjih dni.

Posvetovanje je potekalo v več panelih. Prvi, označen kot zgodovinske perspektive, je uvedla profesorica na vojaškem inštitutu v Virginiji Rose Mary Sheldon s temo »Obveščevalne službe in antični režimi v Perziji in Rimu«. Poudarila je, da to ne pomeni, da sta to najstarejši obveščevalni organizaciji, nedvomno pa sta bila oba imperija diktaturi, poleg tega pa so o njunih obveščevalnih prizadevanjih ostali pisni dokazi, saj je Darij I obveščevalce imenoval »svoje oči in ušesa«. O zanimivem pogledu na nastanek krščanstva pa priča njena pravkar izšla knjiga »Operacija Mesija«, v kateri predstavlja na množici pisnih virov preobrazbo Savla v Pavla v zvezi z zbiranjem obveščevalnih informacij med judovsko skupnostjo v antičnem Rimu. Drugi predavatelj je bil Gerhard Strasser, pravkar upokojeni profesor, ki je doktoriral iz primerjalne književnosti in je predaval na Pennsylvania State University. Tema njegove predstavitve je bila »Obveščevalna služba na evropskih dvorih v zgodnji renesansi«. Prikazal je razvoj šifriranja, kakor ga je razvil nizozemski vojvoda Avgust in opisal v svojem delu o poligrafiji in stenografiji, ki je eden od temeljev za kasnejši nastanek šifrirnih strojev, tudi Enigme in Ultr. Šifra Ave Maria pa je bila osnova za nastanek Morsejeve abecede, saj je pomenila prvo šifro, pri kateri so črke zamenjali s številkami. Čas tridesetletne vojne je bil z vojaškega stališča velika vzpodbuda za razvoj tajnopisa, ki se je sprva znašel na listi prepovedanih knjig skupaj s čarovniškimi procesi tega časa, ob koncu obdobja pa je postal cenjen zaradi svoje uporabnosti.

Osrednji gost posvetovanja je bil David Robarge, ki je od leta 2005 vodja zgodovinskega oddelka ameriške obveščevalne agencije (CIA). V svoji predstavitvi odnosa med CIA in diktaturami je prikazal na primeru dvanajstih tako imenovanih »covert operations« ali tajnih operacijah ameriško uporabo sile za razvoj demokracije oz. pobude za razvoj demokracije. Značilnost prikazanih dvanajstih operacij, ki so bile izbrane izmed dvesto podobnih operacij, ki jih je CIA izvajala po drugi svetovni vojni oz. od njenega nastanka leta 1947 je, da pomenijo vrsto aktivnosti znotraj države, katere tarča je vlada ali del

vlade, v kar se ZDA uradno ne bi smele vmešavati. Vedno naj bi bile odobrene s strani predsednika ZDA. Obstojajo pa različni tipi teh operacij: od propagande, političnih akcij do paramilitarističnih, ki vključujejo tudi poskuse atentatov na posamezne osebnosti in uporabo sile. Prikrite akcije naj ne bi vsebovale obveščevalne ali protiobveščevalne aktivnosti, kar spada v domeno FBI, niti diplomatskih ali vojaških aktivnosti. Prikazane so bile akcije od Albanije do Čila. Jugoslavija ali Sovjetska zveza v prikazu nista bili zajeti, kar seveda ne pomeni, da se tu CIA ni angažirala. Po Robargovi interpretaciji ne gre za prokapitalistične ali prodesničarske dejavnosti, ampak za razvoj demokracije, kakor izhaja že iz Trumannove doktrine. Med uspešnimi (s stališča razvoja demokracije) naj bi bili tudi akciji v Italiji in Franciji, med manj uspešnimi pa Iran in Gvatemala ter Čile, kjer so podprli državni udar generala Pinocheta proti demokratično izvoljeni oblasti Salvadora Allendeja. V razpravi, ki je bila živahna se je oblikovalo mnenje, da so lahko o prispevku k razvoju demokracije mnenja zelo različna, demokratičnost pa izkazuje že samo dejstvo, da se o »covert operations« javno govori, kar ni mogoče npr. v Franciji ali Siriji – čeprav jih tudi tam nedvomno prav tako izvajajo.

V soboto se je začel tretji panel, posvečen fašističnim diktaturam in obveščevalnim službam. Florian Altenhoener iz Berlina je govoril o vplivu obveščevalne službe SS na proglasitev slovaške deklaracije neodvisnosti leta 1939. Katrin Paehler iz Illinois State University je prikazala, kako je Urad VI. RSHA pod Walterjem Schellenbergom postal vzporedno zunanje ministrstvo, kar je bilo pomembno predvsem ob koncu vojne, ko si je ta urad prizadeval za čim manj boleč konec vojne za Nemčijo oz. naciste. Alexandra Luce iz univerze v Torontu pa je prikazala, kako sta si britanska in nemška obveščevalna služba konkurirali na Portugalskem med drugo svetovno vojno. V času Salazarjevega režima (1933–1967) je nastala tudi portugalska obveščevalna služba PVDE, ki je bila osebno vezana na diktatorja. Njen pomen je zrasel v času druge svetovne vojne zaradi strateškega položaja Portugalske, pri čemer so bili Nemci bolj uspešni v njenem izkoriščanju do leta 1944, ko jim je Salazar odmaknil podporo.

Drugi panel je bil posvečen komunističnim režimom in obveščevalnim službam. Omejen je bil na dva prikaza delovanja v bivši nemški demokratični republiki. Profesor univerze v Aberystwythu Paull Madrell je govoril o Erichu Mielkeju in njegovem oz. Stasijevem pogledu na zahod kot na sovražnika. Njegovo mnenje je, da Stasi ni bila zelo uspešna obveščevalna služba kar se tiče zbiranja informacij, veliko škodo pa je naredila zahodu, ker je uspešno pozaprila vse, ki so za Zahod poskušali vohuniti. O tej temi je govoril tudi naslednji referent, zdaj direktor muzeja, posvečenega terorju v DDR Gedenkstaette Normannenstrasse iz Berlina, ki je pod naslovom »Norost diktature« predstavil svojo osebno izkušnjo. Izhajal je iz ugledne intelektualne nemške družine, preseljene leta 1952 iz ZDA, kamor so se umaknili pred nacizmom, saj je bil njegov oče predvojni član Komunistične partije Nemčije. Sam je študiral matematiko in fiziko, a je bil malo pred diplomo leta 1974 zaprt s strani Stasija zaradi širjenja zahodne propagande, ker je imel v svojem domu fotokopirana dela Georga Orwella in Aleksandra Solženicina. Po treh letih je bil izpuščen, ukvarjal pa se je lahko le z astronomijo in se je zaradi težav z zaposlitvijo bil prisiljen preseliti na zahod, čeprav si tega ni želel. Svoj primer je odkril v arhivu Stasi in vrnil se je, da bi prikazal nesmiselnost režima pri preganjanju nedolžnih ljudi.

Predzadnji panel v soboto je bil posvečen vojaškim diktaturam in obveščevalnim službam. Najprej je John Nomikos, direktor RIEAS iz Aten predstavil grško obveščevalno službo v času vojaške diktature 1967–1974. Najkrajše lahko njegov referat povzamemo z besedami, da se je diktatura sicer končala, zaprtost obveščevalnih služb, ki so jo začele in podpirale pa je ostala, tudi kar se tiče dostopa do virov za proučevanje njihove zgodovine, katerih nedostopnost opravičujejo z »nacionalnim interesom«. David Warnacut iz Mrcyhurst Collega je predstavil strukturo in funkcioniranje iraške obveščevalne službe pod Sadamom Huseinom. V razpravi se je oblikovala ugotovitev, ali ni bila ta struktura v veliki meri podobna strukturi organizacije Gehlen, ki je nastala po drugi svetovni vojni s prehodom bivših nacistov v službo ameriške obveščevalne službe.

Zadnji panel ta dan pa je bil posvečen Aziji in Afriki. Indijec Prem Mahadevan, sicer podiplomski študent na King's Collegeu v Londonu je predstavil polom indijske obveščevalne službe v kitajsko indijskem konfliktu leta 1962, ko je Kitajska uspešno okupirala del indijskega ozemlja v Nefi. Neuspeh je referent pripisal Nehruju, ki kot premier in voditelj tedaj razvijajoče se neuvrščene politike ni verjel, da lahko pride do kakšnega agresivnega dejanja sosednje države in ko je do njega prišlo, Indija ni bila pripravljena. Pokrajina, ki so jo Kitajci kasneje zasedli je bila nenaseljena, prvo opozorilo pa bi lahko za indijsko obveščevalno službo bilo, ko so Kitajci s svoje strani začeli graditi cesto. Art Mills prav

tako iz Merchurst Collegea, ki se ukvarja z vojaškimi vedami, pa je predstavil spremembo iz Rodezije v Zimbabve in obveščevalne službe v tranziciji 1965–1981. Na isto temo je imela kot zadnja referat tudi Lauren Hutton iz Inštituta za varnostne študije iz Južne Afrike, ki se je osredotočila na obveščevalne službe in spremembe režima v Zimbabveju.

Po zaključku drugega dne je bil redni letni članski sestanek IIHA in nato svečani sprejem ob petnajstletnici ustanovitve mednarodne organizacije za zgodovino obveščevalnih služb. Od petih ustanoviteljev, univerzitetnih profesorjev iz Nemčije, je organizacija narasla na dvesto članov iz vsega sveta, od katerih je desetina ženskega spola. Organizacija izdaja svojo revijo *Journal of Intelligence Studies*, v kateri objavlja izključno znanstvene članke na podlagi primarnih virov. Izšli pa sta tudi že dve knjigi v posebni seriji, prva Ceesa Weba posvečena usodi Srebrenice v vojni v Bosni in druga Jensa Wenegerja o organizaciji Gehlen. Namen organizacije IIHA je vzpodbujati akademski študij zgodovine obveščevalnih služb in ga enakopravno vključevati v visokošolske programe ter sodelovanje s podobnimi združenji, ki delujejo po svetu, največ v Veliki Britaniji, ZDA in Kanadi.

Zadnji dan posvetovanja sta bila še dva panela. Na prvem, posvečenem transformacijam in demokratizaciji je govoril najprej Robert Novak iz kabineta poljskega ministrskega predsednika o reformiranju in demokratizaciji poljske obveščevalne službe. Izpostavil je poljski paradoks, da na Poljskem ne bi bilo tranzicije, če ne bi bilo komunizma in vojaške diktature, saj so se pogovori z opozicijo po letu 1981 odvijali v vilah vojaške obveščevalne službe. General Kiszlak je bil sprva šef vojaške obveščevalne in protiobveščevalne službe, od leta 1981 pa poljski notranji minister. Skupaj z generalom Jaruzelskim sta onemogočila poljsko komunistično partijo, nato pa jima je proces ušel iz rok. Zato spremembe, ki so zadele civilno obveščevalno službo, ki jo je 1990 nadomestil Urad za varstvo državne ureditve, niso v enaki meri prizadele vojaške obveščevalne službe, ki je ostala kot »obramba države«. Ena prvih dejavnosti je bil leta 1991 proces verifikacije bivših uslužbencev civilnih obveščevalnih služb, kjer so od 24.000 zaposlenih 14.000 dovolili še naprej opravljati delo v obveščevalni službi, ostali pa so se upokojili. Že pred tem pa so imeli dve leti čas, da so »izginili« – nekateri tudi v privatni sektor. Naslednja sprememba je bila leta 1996 podreditev službe direktno ministrskemu predsedniku, ki je naslednje leto vse svoje pristojnosti na tem področju predal pooblaščenemu ministru. Leta 2002 sta se civilni varnostni službi razdelili na zunanjo in notranjo službo. Leta 2006 pa je prišlo šele do sprememb v vojaški obveščevalni službi, ki se je prav tako razdelila na dve službi: na obveščevalno in protiobveščevalno službo. To je bila prva sprememba v vojaški obveščevalni službi od leta 1991, ko je vojaška obveščevalna služba prepovedala pregled svojih kadrov. Zadnji, torej peti je bil ustanovljen protikorupcijski urad kot posebna obveščevalna služba. Civilni nadzor nad obveščevalnimi službami je nezadovoljiv, saj ima ombudsman možnost nadzora le nad mediji in državljani, ne pa nad obveščevalnimi službami. Poljska torej s svojimi obveščevalnimi službami ni začela od nulte stopnje kot po razpadu Čehoslovaška, saj njena lega med Nemčijo na eni in Rusijo na drugi strani pomeni tudi po mnenju prebivalstva in zgodovinskih izkušnjah nenehno ogroženost, ki bi jo odsotnost kakršnekoli obveščevalne službe lahko drago stala. Drugi referent v tem delu je bil Kevin Ginter iz univerze v Ottawi v Kanadi, ki je predstavil latinsko ameriške obveščevalne službe in njihovo tranzicijo v demokracijo.

Zadnji panel je bil posvečen današnjim in prihodnjim ciljem. Razen že omenjene Laure Hutton je Mark Stout iz inštituta za obrambne analize predstavil Al Kaidin pogled na avtoritativne obveščevalne službe na bližnjem Vzhodu in v severni Afriki. Za primer je vzel Sirijo in Alžirijo. V razpravi pa je bilo izraženo mnenje, da je s tem referatom pravzaprav jasno, zakaj je bil za to srečanje izbran Hamburg – saj je to mesto, kjer so bili izbrani izvajalci napadov 11. septembra na WTC.

Po končanem sporedu smo si nekateri udeleženci še ogledali grad Reinbek, v katerem je posvetovanje potekalo. Od ženskega samostana v 15. stoletju je po prodaji plemstvu in požaru, ki je samostan popolnoma uničil, vojvoda Avgust zgradil grad kot enega od svojih štirih bivališč. Zaradi poročnih zvez naslednikov z ruskim in danskim dvorom je bil nekaj časa celo last Danske kraljeve družine. Pred več kot sto leti je prešel v roke meščanstva in bil nekaj časa hotel, nato socialna ustanova in upravna zgradba. Popolnoma propadlo stavbo je leta 1975 kupilo mesto s pomočjo države Schleswig-Hollstein in ga popolnoma obnovilo in namenilo kulturnim prireditvam, koncertom, seminarjem in podobno. Prav zdaj je v njem obsežna razstava, posvečena praški pomladi leta 1968 in intervenciji sil Varšavskega pakta.